

Дубинський О.Ю.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
професор кафедри морського та господарського права
факультету морського права
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*

Дубова К.О.

*кандидат юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри морського та господарського права
факультету морського права
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Корупція є одним із найгостріших викликів сучасного суспільства, що безпосередньо впливає на всі аспекти соціально-економічного та політичного розвитку держави. Вона підриває довіру громадян до інституцій влади, створює перешкоди для сталого розвитку, знижує інвестиційну привабливість країни та сприяє нерівності у доступі до суспільних благ. У цьому контексті формування та реалізація ефективної державної антикорупційної політики стає ключовим завданням для забезпечення верховенства права, прозорості та підзвітності державного управління.

Стан дослідження проблеми. Питання державної антикорупційної політики у контексті її формування та реалізації знайшли своє відображення у працях багатьох вітчизняних вчених, з-поміж яких: О. Бандурка, А. Берlach, В. Білоус, Н. Бортник, М. Віхляєв, В. Гвоздецький, Б. Головкін, І. Дмитрук, О. Дрозд, С. Єсімов, В. Заросило, М. Ковалів, Т. Коломоець, В. Колпаков, О. Литвинов, Ю. Ломжець, В. Ортинський, С. Петков, Н. Христинченко, І. Шопіна, Х. Ярмачі та ін.

Метою цієї статті є дослідження основних аспектів реалізації державної антикорупційної політики в Україні, аналіз її ефективності та визначення перспективних напрямів удосконалення. Особлива увага приділяється оцінці впливу антикорупційних заходів на суспільно-політичне середовище, а також ролі міжнародного досвіду у формуванні національних стратегій боротьби з корупцією.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого часу корупція залишається однією з найсерйозніших проблем України та є предметом постійних обговорень як серед українців, так і на міжнародному рівні. У рейтингу Індексу сприйняття корупції (ІСК), який складає глобальна антикорупційна організація Transparency International на основі оцінок підприємств і аналітиків, Україна за підсумками 2018 року посіла 120 місце серед 180 країн світу. Хоча позиції України у цьому рейтингу поступово покращуються, ситуація все ще залишається далекою від задовільної. Корупція, згідно з численними аналітичними дослідженнями та опитуваннями, є головною перешкодою як для іноземного, так і для

вітчизняного бізнесу. Очевидними наслідками високого рівня хабарництва та зловживань є руйнування суспільних цінностей, тотальна недовіра до державних установ, що в підсумку спричиняє негативні економічні наслідки, посилює нерівність і гальмує зростання доходів населення [1]. У цьому контексті виникає цілком логічне запитання: які чинники відіграють ключову роль у цій проблемі?

На думку А. А. Мошніна, одним із ключових недоліків чинної державної політики щодо запобігання корупції є недостатній контроль за виконанням антикорупційних заходів на підприємствах державної власності. Це виражається в тому, що управління багатьма з таких підприємств базується на політичних домовленостях, а не на критеріях ефективності та результативності. Як наслідок, рівень корупції на цих підприємствах залишається високим, що унеможливорює ефективний захист державних інтересів [2, с. 270-271].

На думку Н. П. Бортник та Л. І. Сопільника, системна природа корупції в Україні зумовлена, серед іншого, особливостями українського законодавства, яке характеризується суперечливістю, можливістю різного тлумачення окремих норм, наявністю колізій та прогалин [3, с. 32].

На цю обставину звертають увагу також А. Я. Палюх, Д. С. Коломієць та О. М. Шишова, які наголошують, що зростання корупційних ризиків, розширення масштабів та інтенсифікація корупції в Україні зумовлені загостренням кризових явищ в економічній, політичній та соціальній сферах. Це, у свою чергу, призводить до деформації національної економіки та дисбалансів у суспільно-політичних процесах. У таких умовах виникає необхідність розробки дієвих механізмів протидії цьому деструктивному явищу, одним із яких може стати перегляд і вдосконалення нормативно-правової бази у сфері запобігання та боротьби з корупцією [4, с. 57].

Отже, вказане вище дає підстави вважати, що однією з ключових проблем є суперечливість законодавчих норм. Часто закони міс-

ять положення, які можуть бути трактовані по-різному, що створює підґрунтя для зловживань у процесі їх застосування. Така ситуація дозволяє зацікавленим сторонам використовувати неоднозначність норм для отримання неправомірної вигоди або ухилення від відповідальності. Ще однією важливою рисою українського законодавства є його багатоваріантність трактування. Це означає, що одні й ті самі положення можуть інтерпретуватися по-різному залежно від контексту або суб'єктивного бачення правозастосовувача. Така ситуація не лише ускладнює правозастосування, а й створює ризики нерівності перед законом. Колізійність норм також є значним фактором, що впливає на поширення корупції. Взаємні протиріччя між різними нормативно-правовими актами ускладнюють їх застосування, що призводить до правової невизначеності. У таких умовах посадові особи можуть зловживати своїми повноваженнями, посиляючись на ту чи іншу норму, яка відповідає їхнім інтересам.

Окрім цього, прогалини в законодавстві створюють додаткові можливості для корупційних дій. Відсутність чітко визначених правил у певних сферах регулювання залишає простір для маніпуляцій та ухилення від виконання обов'язків. Недосконалість правового регулювання спричиняє ситуації, коли прийняття рішень залежить від суб'єктивного розсуду посадовців, що є передумовою для корупційних проявів. Відтак, системний характер корупції в Україні значною мірою обумовлений недоліками національного законодавства. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, спрямованого на усунення суперечливості, колізійності та прогалин у нормативно-правових актах, а також на забезпечення їх однозначного трактування. Лише за умов удосконалення законодавчої бази можливо створити ефективний механізм боротьби з корупцією та забезпечити верховенство права в державі.

Я. М. Когут, аналізуючи правові основи формування та реалізації антикорупційної полі-

тики в Україні, а також психологічні аспекти її ефективності, пропонує визначити основні етапи для успішної боротьби з корупцією:

- створення суспільного запиту на очищення від корупційної системи взаємовідносин і прийняття принципових рішень з боку суб'єктів влади щодо рішучих дій у цьому напрямку (політичний аспект);

- забезпечення правової та інституційної бази протидії корупції шляхом прийняття ефективних норм антикорупційного законодавства, створення механізмів його реалізації, включно з формуванням спеціалізованих антикорупційних органів, наділенням суб'єктів відповідними повноваженнями та мінімізацією корупційних ризиків (правовий аспект);

- дотримання політичною елітою та суспільством принципів законності, справедливості, рівності перед законом, невідворотності покарання, а також морально-етичних стандартів, які несумісні з корупційною поведінкою (морально-етичний аспект);

- здійснення постійного, системного та публічного психологічного впливу з боку держави на свідомість громадян через діяльність уповноважених органів (правоохоронних органів, судової системи, посадових осіб), а також через засоби масової інформації, громадські організації та інші елементи громадянського суспільства (психологічний аспект) [5, с. 35-36].

Отже, сучасні підходи до боротьби з корупцією мають базуватись на розумінні її як системного явища, що потребує комплексного вирішення. Важливим елементом цього процесу є створення нормативно-правової бази, яка забезпечує чіткі механізми запобігання та протидії корупційним проявам. Водночас не менш важливою є імплементація цих норм у реальну практику, що передбачає активну участь державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Інституційна складова відіграє ключову роль у протидії та запобіганні корупції. На сьогодні існує система органів, яка ефективно бореться з цим негативним явищем.

Згадувані нами А. Я. Палюх, Д. С. Коломієць та О. М. Шишова, зазначають, що заходи протидії корупції, впроваджені на державному рівні, разом із посиленими зусиллями спеціалізованих органів, таких як Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна служба фінансового моніторингу, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд, сприяли покращенню ефективності боротьби з корупцією, що підтверджується результатами емпіричних досліджень [4, с. 58-59].

Водночас, О. С. Бондаренко підкреслює важливість ролі громадськості та визначає основні напрями її діяльності у впровадженні антикорупційних реформ. На її думку, саме громадськість є ключовим суб'єктом, зацікавленим у реалізації таких реформ. Вчена також зазначає, що практика залучення громадськості до антикорупційних процесів широко застосовується в європейських країнах, і враховуючи євроінтеграційні прагнення України, цей досвід є надзвичайно цінним для нашої держави [6, с. 84].

Натомість, В. А. Абдуллаєв, зауважує, що у рамках євроінтеграційного напрямку розвитку України, зокрема у процесі приєднання до міжнародної спільноти та інституцій, таких як Європейський Союз, керівництво держави повинно в найкоротші терміни на практиці, а не лише формально, продемонструвати ефективну взаємодію та співпрацю з громадянським суспільством. Це набуває особливого значення в контексті оцінки Міжнародною антикорупційною організацією Transparency International досягнень України у боротьбі з корупцією. Громадянське суспільство, як його визначає дослідник, є сукупністю соціальних відносин, які не належать до державної чи політичної сфери. Воно охоплює ті аспекти життя суспільства та окремих осіб, які знаходяться поза впливом держави та її регуляторних механізмів. Громадянське суспільство виступає системою соціальної взаємодії, що включає місцеве самовряду-

вання, різноманітні об'єднання, суспільні рухи та публічну комунікацію. Воно є сферою соціальної активності, яка має відносну автономність від держави. Основними складовими громадянського суспільства є: участь у асоціаціях і рухах; толерантність до різних політичних поглядів та участь громадян у різних об'єднаннях; а також громадянська відповідальність кожної людини перед суспільством [7, с. 6-7].

Отже, ефективність антикорупційної політики значною мірою залежить від її реалізації, яка часто стикається з низкою викликів. Серед них можна виокремити недостатню координацію між органами влади, брак ресурсів, низький рівень правосвідомості населення та опір з боку зацікавлених у збереженні корупційних схем осіб. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз існуючих механізмів боротьби з корупцією, оцінка їхньої результативності та пошук нових підходів до підвищення ефективності державної антикорупційної політики.

О. Акімов, Л. Акімова та К. Майстренко, у цьому контексті вважають, що виявлення сильних аспектів, таких як запровадження антикорупційних механізмів моніторингу та створення спеціалізованих органів для боротьби з корупцією, дозволяє застосовувати найефективніші методи. Проте слабкі місця, зокрема недостатня координація та обмежені ресурси, потребують уваги та покращення. Міжнародний досвід і найкращі практики, включно з посиленням міжнародної співпраці, є важливими для формування дієвої антикорупційної системи. Загрози, такі як політичний тиск і міжнародна корупція, вимагають посилення заходів захисту та протидії. Тому розробка і реалізація комплексної антикорупційної стратегії є критично важливою для забезпечення прозорого і ефективного державного управління [8, с. 14-15].

Висновки. З огляду на результати аналізу ключових аспектів державної антикорупційної політики, її реалізації та ефективності в умовах сучасної правової системи України, можна зробити низку висновків, що стосу-

ються як теоретичних, так і практичних аспектів боротьби з корупцією в нашій державі.

Перш за все, державна антикорупційна політика є багатокомпонентною системою, яка охоплює нормативно-правове регулювання, інституційне забезпечення та механізми громадського контролю. Вона спрямована на створення умов для мінімізації корупційних ризиків у публічному управлінні та забезпечення прозорості державних процесів. Проте, як свідчить аналіз, існує значний розрив між задекларованими цілями та реальними досягненнями в цій сфері.

Однією з ключових проблем є недосконалість законодавчої бази. Незважаючи на прийняття низки законодавчих актів, таких як Закон України «Про запобігання корупції», їх практичне застосування часто ускладнюється через суперечності між нормами, недостатню деталізацію процедур та відсутність дієвих механізмів контролю. Зокрема, важливим залишається питання забезпечення незалежності антикорупційних органів та їхньої спроможності діяти без політичного тиску.

Ще одним важливим аспектом є інституційна спроможність органів, відповідальних за реалізацію антикорупційної політики. Незважаючи на створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС), їхня діяльність стикається з низкою викликів. Серед них можна виділити кадрові проблеми, недостатнє фінансування, а також складнощі у взаємодії між різними інституціями.

Ефективність антикорупційної політики значною мірою залежить від рівня громадської підтримки та участі суспільства у боротьбі з корупцією. Проте, як показують соціологічні дослідження, рівень довіри до державних органів залишається низьким, що свідчить про необхідність посилення комунікації між владою і громадянами. Важливу роль у цьому відіграють інструменти електронного врядування, такі як система електронних декларацій та відкриті реєстри, які сприяють прозорості та підзвітності.

Загалом, для підвищення ефективності державної антикорупційної політики необхідно здійснити комплексний підхід, який включає вдосконалення законодавства, посилення інституційної спроможності антикорупційних органів, активізацію міжнародного співробітництва та підвищення рівня правової культури населення. Лише за умов системного підходу

та політичної волі можливо досягти значних результатів у боротьбі з корупцією.

Отже, з цього випливає важливість подальших досліджень у сфері антикорупційної політики, які сприятимуть розробці більш ефективних механізмів протидії корупції з урахуванням національних та міжнародних особливостей.

Анотація

У статті розглянуто ключові питання реалізації та ефективності державної антикорупційної політики України. Зазначено, що державна антикорупційна політика є багатокомпонентною системою, яка охоплює нормативно-правове регулювання, інституційне забезпечення та механізми громадського контролю. Вона спрямована на створення умов для мінімізації корупційних ризиків у публічному управлінні та забезпечення прозорості державних процесів. Наголошено, що однією з ключових проблем є недосконалість законодавчої бази, зокрема, нечіткість формулювань окремих положень, що дозволяє зацікавленим сторонам використовувати неоднозначність норм для отримання неправомірної вигоди або ухилення від відповідальності; багатоваріантність трактування залежно від контексту або суб'єктивного бачення правозастосовувача; колізійність норм; взаємні протиріччя між різними нормативно-правовими актами ускладнюють їх застосування, що призводить до правової невизначеності.

Окрім того, зроблено висновок, що ще одним важливим аспектом є інституційна спроможність органів, відповідальних за реалізацію антикорупційної політики, які досить часто стикаються з такими викликами як кадрові проблеми, недостатнє фінансування, а також складнощі у взаємодії між різними інституціями. Зазначено, що ефективність антикорупційної політики значною мірою залежить від рівня громадської підтримки та участі суспільства у боротьбі з корупцією. Проте, як показують соціологічні дослідження, рівень довіри до державних органів залишається низьким, що свідчить про необхідність посилення комунікації між владою і громадянами. Констатовано, що загалом, для підвищення ефективності державної антикорупційної політики необхідно здійснити комплексний підхід, який включає вдосконалення законодавства, посилення інституційної спроможності антикорупційних органів, активізацію міжнародного співробітництва та підвищення рівня правової культури населення.

Ключові слова: корупція, державна антикорупційна політика, система суб'єктів запобігання корупції, громадянське суспільство, правове регулювання, міжнародна співпраця, міжнародні стандарти протидії корупції.

Dubynskyi O.Yu., Dubova K.O. State anti-corruption policy: key issues of implementation Summary

The article examines key issues of implementation and effectiveness of the state anti-corruption policy of Ukraine. It is noted that the state anti-corruption policy is a multi-component system that encompasses regulatory and legal regulation, institutional support and mechanisms of public control. It is aimed at creating conditions for minimizing corruption risks in public administration and ensuring transparency of state processes. It is emphasized that one of the key problems is the imperfection of the legislative framework, in particular, the vague wording of individual provisions, which allows interested parties to use the ambiguity of the norms to obtain undue benefit or evade responsibility; multivariate interpretation depending on the context or subjective vision of the law enforcement

officer; conflict of norms; mutual contradictions between various regulatory and legal acts complicate their application, which leads to legal uncertainty.

In addition, it was concluded that another important aspect is the institutional capacity of the bodies responsible for the implementation of anti-corruption policy, which quite often face such challenges as personnel problems, insufficient funding, as well as difficulties in interaction between different institutions. It was noted that the effectiveness of anti-corruption policy largely depends on the level of public support and participation of society in the fight against corruption. However, as sociological research shows, the level of trust in state bodies remains low, which indicates the need to strengthen communication between the authorities and citizens. It was stated that in general, to increase the effectiveness of state anti-corruption policy, it is necessary to implement a comprehensive approach that includes improving legislation, strengthening the institutional capacity of anti-corruption bodies, intensifying international cooperation and increasing the level of legal culture of the population.

Key words: corruption, state anti-corruption policy, system of corruption prevention subjects, civil society, legal regulation, international cooperation, international standards for combating corruption.

Список використаних джерел:

1. Боротьба з корупцією. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://surl.li/zyruwk> (дата звернення: 26.04.2025).
2. Мошнін А. А. Реалізація державної політики у сфері запобігання корупції. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 269–273.
3. Бортник Н. П., Сопільник Л. І. Державний механізм протидії корупції. *Академічні візії*. 2021. Вип. 2. С. 29–35.
4. Палюх А. Я., Коломієць Д. С., Шишова О. М. Удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції в умовах євроінтеграційних процесів. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 56–62.
5. Когут Я. М. Правові засади формування та реалізації антикорупційної політики в Україні та психологічні чинники забезпечення її успішності. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів* : матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року) / упорядник Ю. А. Хатнюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 34–36.
6. Бондаренко О. С. Роль і напрями діяльності громадськості в реалізації антикорупційних реформ. *Право і безпека*. 2023. № 4(91). С. 82–94.
7. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 5–13.
8. Акімов О., Акімова Л., Майстренко К. Система антикорупційних заходів у контексті підвищення ефективності правоохоронної діяльності та протидії колабораціонізму в державному управлінні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 1. С. 10–16.